

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Adresantas – asmuo, kuris kitam skiria ar siunčia kokią nors informaciją; siuntėjas.

Adresatas – asmuo, kuriam kas nors adresuojama, siunčiama; informacijos gavėjas.

Alegorija – abstrakčią perkeltinę reikšmę turintis meninis vaizdas ar pasakojimas.

Aliteracija – sąmoningas tų pačių ar panašių priebalsių pakartojimas tekste sieniant įtaigesnio meninio vaizdo. Pvz.: *Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę...* (A. Baranauskas. *Anykščių šilelis*).

Anafora – tų pačių žodžių pakartojimas teksto pradžioje.

Apsakymas – mažoji epinė forma, glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės kūrinys, telkiantis dėmesį į vieną įvykį su nedaugeliu veikėjų, tačiau sukuriantis gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį.

Argumentas – ką nors pagrindžiantis ar įrodantis teiginys, faktas, detalė, iliustracija.

Asonansai – tų pačių balsių ar dvibalsių kartojimas tekste. Pvz.: *Anksti rytą parašyta/ daug naujų skambių vardų* (S. Nėris, eil. *Anksti rytą*).

Atomazga – pabaiga, kuri paprastai būna netikėta.

Atsiminimai – prozos (vienos iš literatūros rūšių) žanras – praeities įvykių užrašai / memuarai. Gali būti atsiminimai apie vieną ar kelis asmenis, įvykius ir pan.

Biografija – žmogaus gyvenimo ir veiklos aprašymas arba literatūros žanras, kuriame pateikiama žmogaus gyvenimo istorija.

Būsena – buvimo, gyvenimo, savijautos būdas. Ji gali būti sunki, įtempta, chaotiška, nerami, rimties, prislėgta, džiugi, dramatiška ir pan.

Charakterio bruožai – asmens elgesio su kitais žmonėmis bruožų visuma arba teigiamos žmogaus būdo savybės (valia, savarankiškumas, atkaklumas, darbštumas ir pan.).

Citata – tiksli vieno teksto ištrauka kitame.

Dedikacija – kam nors autoriaus paskirtas kūrinys.

Deminutyvai – žodžiai, turintys mažybinės maloninės priesagos. Paprastai jie tekstui suteikia lyrizmo, nuoširdumo, švelnumo įspūdį. Pvz.: *saulėlė, medelis, beržiukas*.

Dialogas – dviejų personažų pokalbis. Jis gali būti prozos ir dramos kūrinyje.

Dinamiškumas – vaizdo kitimas, judėjimas.

Drama – viena iš literatūros rūšių šalia epo ir lyrikos. Tai vaidinti skirtas kūrinys, kuriame kaitaliojasi dialogai ir monologai, auga įtampa, tarp personažų ryškėja konfliktas, veiksmo situacija aiškėja iš personažų kalbų (dialogų).

Dramatizmas, dramatiškumas – įtampa kūrinyje, konflikto rimtumas, problemų sudėtingumas.

Epas – viena iš literatūros rūšių šalia lyrikos ir dramos. Epiniams kūriniams būdingas aiškus siužetas/ pasakojamoji istorija, pasakotojas, personažai, nusakytas veiksmo laikas.

Epigrafas – prieš tekstą pateikiamas koks nors posakis ar citata.

Epitetetas – žodis, apibūdinantis kitą žodį ir visą junginį padarantis meniškai vaizdingesnį. Pvz.: *auksiniai lapai, raiboji gegutė*.

Erdvė – veiksmo vieta, kurioje rutuliojasi įvykiai, ryškėja personažų santykiai, vidinė būsena ir pan. Ji gali būti sava/ svetima; saugi/ baugi; išorinės aplinkos (gamta)/ namų; artima/ tolima; trimatė (požemis – žemė – dangus) ir pan.

Etalonas – geriausias, tobuliausias ko nors pavyzdys.

Faktas – tikras, nepramanytas reiškinys, įvykis ar dalykas.

Frazeologizmas – pastovusis sustabarėjęs vaizdingas žodžių junginys, turintis perkeltinę prasmę.

Įsmeninimas – stiliaus figūra / meninė forma / kalbos priemonė, kai negyviems daiktams, reiškiniams ar gamtos objektams suteikiamos sužmogintos savybės.

Intriga – prieštaringų veiksmo aplinkybių arba dažnai slaptas, aktyvus priešišku veikėju elgesys, nulemiantis netikėtą kūrinio veiksmą ir skatinantis skaitytojo ar žiūrovo susidomėjimą.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Inversija – sąmoningas žodžių tvarkos sukeitimas tekste siekiant sukurti didesnį meninį įspūdį.

Ironija – stiliaus/ meninė priemonė, kai žodis vartojamas priešinga reikšme ar kas nors pašiepiama.

Įtampa – išsikirtinis jėgų ir dėmesio sutelkimas ties kokia nors tema, problema ar situacija. Dažnai veiksmo įtampą didina personažų nesutarimai, ginčai ar pan.

Įvykis – tai, kas jau įvyko, atsitiko.

Kalbinė raiška – tai meninių priemonių/ stiliaus figūrų visuma tekste. Turtinga kalbinė raiška tekstą daro įtaigesnį, gyvesnį ir vaizdingesnį.

Konfliktas – priešingų veikėjų, jų nuomonių, įsitikinimų ar interesų susidūrimas, ginčas, nulemiantis kūrinio veiksmo kaitą, sukuriantis įtampą, kartais net ir kovą. Konfliktas gali būti vidinis ir išorinis.

Kontekstas – teksto ištrauka, iš kurios tiksliai suvokiama atskiro žodžio ar frazės teiksmė; kokio ors reiškinių, fakto ar įvykio išsamesnės aplinkybės, sąlygos, aplinka.

Kontrastas – kuriuo nors požiūriu skirtingų dalykų pateikimas greta.

Leksika – kalbos, tarmės, autoriaus ar kurio nors personažo žodžių visuma.

Lyrika – viena iš literatūros rūšių, šalia dramos ir epo. Tai poezija, kuria meniška kalba perteikiami autoriaus išgyvenimai ir jausmai.

Lyrinis subjektas – svarbiausia kūrinio figūra, kurios vidinis pasaulis, jausmai ir išgyvenimai ryškėja tekste.

Literatūrinė pasaka – konkretaus rašytojo sukurta išgalvota istorija.

Literatūros rūšys – pagal tam tikrus skiriamuosius požymius istoriškai susiformavusios literatūros kūrinų grupės: epas, lyrika, drama.

Literatūros srovė – tam tikro istorinio laikotarpio pagal požiūrį į gyvenimą ir kūrybos supratimą bei vertinimą artimų menininkų (rašytojų, dailininkų, kompozitorių) grupė. Tai realizmas, impresionizmas, romantizmas ir kt.

Metafora – tropas, kai žodis ar junginys vartojamas perkeltine prasme pagal tam tikrą daiktų ar reiškinių panašumą.

Menamoji kalba – žodžiai, sakiniai, nusakantys veikėjo mintis, jausmus; vidinis monologas.

Metonimija – tropas, kai perkeltine reikšme vartojamas žodis nusako sąsajas ar ryšius tarp daiktų ar reiškinių arba žymi dalų vieto visumos.

Monologas – sau ar kitiems sakoma vieno veikėjo kalba. Jis būna praktiškai visuose dramos kūrinuose, dažnai ir prozos tekstuose.

Novelė – prozos žanras, kuriam būdingas glaustas pasakojimas ir netikėta, skaitytoją šokiruojanti pabaiga.

Nuotaika – pastovi, žmogaus jausminė būseną. Kūrinio nuotaika gali būti lyriška, romantiška, svajinga, emociškai pakili, gera, bloga, šviesi, giedra, subjurusi, optimistinė/ pesitmistinė ir pan.

Objektas – aptariamas, aprašomas ar kalbamasis daiktas ar reiškinys.

Pagrindinė mintis – tai, kas tekste norėta psaskyti svarbaus.

Pakartojimas – sąmoningas tų pačių žodžių kartojimas tekste sienkiant ką nors išskirtinai pabrėžti.

Palyginimas – vaizdingas dviejų panašių ar skirtingų kuriuo nors požymiu dalykų ar reiškinių sugretinimas. Pvz.: *Jis lėkė lyg viesulas*.

Paralelė – palyginimas, sugretinimas.

Pasaka – tautosakos žanras, kai periodiškai kartojami tie patys motyvai.

Pasakotojas – privaloma figūra prozos tekste. Jis pasakoja, kas kūrinyje vyksta, kas ką veikia, kaip kas atrodo, elgiasi ir pan. Jo pozicija gali būti įvairi – jis gali kalbėti bet kuriuo (pirmu, antru, trečiu) asmeniu, susitapatinti su personažu, būti visaižinis ir lyg stebėtojas iš šalies pasakoti istoriją.

Paveikslas – išskirtinai ryškūs kokio nors personažo išvaizfos ar charakterio bruožai.

Personažas – kūrinio veikėjas su jam būdingomis charakterio savybėmis, Jis gali būti teigiamas/ neigiamas, aktyvus/ pasyvus, įdomus/ primityvus/ intelektualus ir pan.

Poema – eiliuotas pasakojamasis kūrinys, pagrįstas siužetu, charakteriais, arba didesnis lyrinis kūrinys, pagrįstas vienos idėjos sutelkta išgyvenimų grandine.

Potekstė – teisiogiai nepasakyta, bet numanoma, suvokiama teksto prasmė.

Problema – koks nors svarstomas ar iš potekstės arba iš atskirų personažo elgesio, santykių aiškėjantis, verčiantis ieškoti sprendimo ar išeities klausimas.

Retoriškas – šiek tiek iškilmingas, pakilus, vaizdingas, sakomas viešai.

Retorinis klausimas – stiliaus figūra, kai ko nors retoriškai teigiant/ neigiant klausiama.

Retorinis sušukimas – stiliaus figūra, kai emociškai išraiškingai sušunkama.

Rimas – ritminių eilėraščio vienetų (dažniausiai eilučių pabaigos) sąskambis.

Sakmė – pasakojamosios tautosakos žanras, aiškinantis pasaulio ir ir gamtos reiškinių kilmę, vaizduojantis žmogaus susidūrimą su mitinėmis būtybėmis. Sakmės gali būti *etiologinės* (pasakoja apie pasaulio sukūrimą) ir *mitologinės* (pasakoja apie senuosius tikėjimus).

Sinonimai – skirtingai skambantys, bet tą pačią arba panašią reikšmę turintys žodžiai.

Siužetas – kūrinio turinį sudaranti ir veikėjų charakterius atskleidžianti įvykių seka.

Skolinys – iš kitos kalbos atėjęs žodis ar junginys.

Strofa – eiliuoto teksto posmas.

Tautosaka – žodinė liaudies kūryba. Ji gali būti pasakojamoji, dainuojamoji ir smulkioji.

Tautosakos žanrai – pasaka, sakmė, padavimas, mįslė, patarlė, priežodis, anekdotas ir kt.

Tekstas – rišlus kalbos darinys.

Teksto rūšis – pasakojimas, aprašymas, samprotavimas.

Tema – tai, apie ką kalbama tekste. Paprastai temą formuluoja trumpu aiškiu žodžių junginiu.

Veiksmas – kūrinio įvykių eiga, raida, plėtra ar kaita. Veiksmas gali būti nuoseklus/ fragmentiškas, statiškas/ dinamiškas; konfliktiškas/ taikus; staigus/ lėtas ir pan.

Žanras – meno kūrinių skirstymo vienetas pagal sandatos ypatybes. Eilėraštis, poema, romanas, pasaka, patarlė ir kt.